

Informativni dokument br. 29

Javne nabavke

Septembar 2016.

Otkrivanje i ispravljanje uobičajenih grešaka u postupcima javnih nabavki

SADRŽAJ

- [Šta je greška u postupcima javnih nabavki?](#)
- [Kako se otkrivaju greške u javnim nabavkama?](#)
- [Klasifikacija grešaka i njihov uticaj na rezultate postupka javne nabavke](#)
- [Koje su najčešće greške u postupcima javnih nabavki i kako ih treba ispravljati?](#)
- [Dodatne informacije](#)

Objavljivanje odobrila Karen Hill, rukovodilac programa SIGMA

Šta je greška u postupcima javnih nabavki?

Za potrebe ovog Informativnog dokumenta, greške u javnim nabavkama treba shvatiti kao povredu pravila (načela) javnih nabavki bez obzira na fazu postupka ili na njihove posledice po državnu kasu.

Greške u javnim nabavkama mogu se načiniti:

- **Pre** zvaničnog otvaranja postupka javne nabavke u fazi planiranja određene javne nabavke: na primer, tokom procesa procenjivanja vrednosti nabavke ili tokom donošenja odluke o primeni određenog postupka. Odluke koje se donose pre zvaničnog postupka nabavke nesumnjivo utiču na pravac delovanja koji će preduzeti naručilac.
- **U toku** postupka javne nabavke: na primer, nepravilna procena kvalifikacija privrednog subjekta, pogrešna primena pravila za izbor privrednih subjekata, ili pogrešna ocena ponuda.
- **Nakon** što je postupak sproveden i ugovor dodeljen: na primer, neobjavljivanje obaveštenja o dodeli ugovora, nezakonite izmene već zaključenog ugovora, ili dodela ugovora za dodatne radove ili usluge bez ispunjenih uslova.

Kako se otkrivaju greške u javnim nabavkama?

Greške u javnim nabavkama obično se otkrivaju i rešavaju uz pomoć sledećih mehanizama (postupaka):

- **Postupci zaštite prava**, pokrenuti nakon žalbi privrednih subjekata protiv odluka naručilaca. Takve žalbe mogu da pokrenu zaštitu prava tj. preispitivanje postupka nabavke od strane suda ili nekog nezavisnog tela za zaštitu prava i preispitivanje postupka nabavke.
- **Revizije** koje sprovode državne revizorske institucije (eksterne revizije) i revizije koje sprovodi određena jedinica unutar organizacije (interne revizije).
- **Provere** (inspekcije) koje vrši određeno telo: na primer, uprava za javne nabavke, ministarstvo finansija ili drugo telo zaduženo za nadgledanje, po zahtevu, na osnovu žalbi relevantnih strana, ili po službenoj dužnosti (*ex officio*) na sopstvenu inicijativu.
- **Kontrole** vrše druge administrativne ili finansijske inspekcije i agencije za sprovođenje zakona.

Klasifikacija grešaka i njihov uticaj na rezultate postupka javne nabavke

U procesu javnih nabavki mogu biti uočene različite vrste grešaka u zavisnosti od toga koji se kriterijumi primenjuju. Za potrebe ovog Informativnog dokumenta, razlika između grešaka bazirala se na **uticaju greške na rezultate postupka nabavke**. Stoga se greške mogu klasifikovati ili kao (1) **značajne** (materijalne) greške ili (2) **beznačajne** (trivijalne) greške.

Revizori Evropskog revizorskog suda (ECA) na isti način razlikuju greške. U brošuri pod naslovom „Definicija i postupanje sa DAS¹ greškama”, ECA pokazuje da su greške relevantne za svrhe DAS „*ukoliko bi one, pojedinačno ili zbirno sa drugim greškama, u razumnoj meri uticale na odluke adresata za revizorsko mišljenje*”. Prema politici ECA, nije realno pretpostavljati da

¹ DAS je francuski akronim koji se koristi za izjavu o potvrđivanju (na francuskom: *Déclaration d'Assurance*). Odnosi se na godišnje mišljenje koje izdaje Evropski revizorski sud, u skladu sa članom 287 (1) Ugovora o funkcionisanju Evropske unije (EU), u vezi sa svim prihodima i rashodima EU. http://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/DAS_ERRORS/DAS_ERRORS_EN.PDF

se u praksi ne događaju greške, a „shodno tome, stepen tolerancije u pogledu adekvatnog nivoa tačnosti se smatra prihvatljivim”.

Za potrebe ovog Informativnog dokumenta:

- **Značajne (materijalne) greške** su one koje **imaju uticaj na rezultate postupka određenog postupka javne nabavke**. Drugim rečima, rezultati postupka bi bili drugačiji da greška nije načinjena. Na primer, neosnovano odbijanje, iz formalnih razloga, najbolje dostavljene ponude svakako utiče na ishode tog postupka nabavke budući da je izabrana manje povoljna ili, jednostavno rečeno, skuplja ponuda.
- **Beznačajne (trivijalne) greške** su sve ostale greške koje se dešavaju u primeni pravila o javnim nabavkama, koje **ne utiču na rezultate postupka**. Na primer, ista ponuda bi svakako bila odabrana kao najbolja čak i da nijedna greška nije bila načinjena, ili privredni subjekt koji je greškom odbijen, ne bi bio pobednik konkursa.

U kontekstu javnih nabavki, i neobjavljivanje **poziva za podnošenje ponuda** (poziva za podnošenje ponuda), ukoliko je takvo obaveštenje potrebno po zakonu, kao i neobjavljivanje ili kasna objava **obaveštenja o dodeli ugovora** jesu kršenja određenih propisa o javnim nabavkama. Međutim, oni imaju različite posledice za javnu nabavku o kojoj je reč. Slično tome, naručilac koji nije tražio od ponuđača da dostavi dokumente koji nedostaju ili da upotpuni nepotpunu dokumentaciju, dok je tu istu dokumentaciju tražio od ostalih učesnika, jeste prekršio zvanična pravila koja propisuju da se takav zahtev mora poslati. Međutim, ukoliko ponuda koju je podneo taj ponuđač nema šanse da dobije ugovor pošto je cena koju nudi previsoka, takvo jedno kršenje nije od značaja. Razlog za klasifikaciju ove greške kao beznačajne je u tome što bi rezultati postupka ostali isti i u slučaju da je naručilac u potpunosti ispunio svoje obaveze.

Razlika između značajnih i beznačajnih grešaka ipak nije jasno određena, pa zahteva pristup od slučaja do slučaja i pažljivu procenu konkretnih okolnosti. Beznačajne greške, čak i kada nemaju uticaj na rezultat postupka, treba da budu uočene i da se na njih dotičnom naručiocu skrene pažnja, i iz edukativnih i iz preventivnih razloga.

Informativni dokument prikazuje spisak najčešćih grešaka u postupcima javnih nabavki uz kratko objašnjenje određenih pravila koja su prekršena, metode za njihovo otkrivanje, posledice povrede pravila i načine za otklanjanje (ispravljanje). Spisak koji sledi ispod nije namenjen da predstavlja iscrpnu tj. konačnu listu potencijalnih grešaka, koje mogu da se razlikuju između različitih nacionalnih zakonodavstava pošto pravila mogu da budu različita. Naprotiv, spisak se ograničava na najuniverzalnije greške. Takođe treba imati na umu da što su postavljena pravila komplikovanija i preskriptivnija, veća je verovatnoća da će pre ili kasnije doći do kršenja takvih pravila.

Greške koje su navedene u nastavku grupisane su prema fazi procesa nabavke.

Koje su najčešće greške u postupcima javnih nabavki i kako ih treba ispravljati?

1. Greške u vezi sa planiranjem, pripremanjem i otvaranjem postupka

a) Neprimenjivanje pravila o javnim nabavkama

Pravila o javnim nabavkama određuju kategorije institucija, tela ili osoba (naručioci) koji su u obavezi da slede određena pravila kada dodeljuju ugovore o javnim nabavkama. Ako naručilac/subjekat zaključi ugovor ne primenjujući pravila koja bi trebalo slediti, to je povreda pravila o javnim nabavkama. Ova vrsta kršenja pravila može da se desi, na primer, u sledećim situacijama:

- Naručilac direktno dodeljuje ugovor, koji bi trebalo zaključiti nakon transparentnog i konkurentnog postupka, određenom izvođaču.
- Naručilac nezakonito izbegava da primeni pravila o nabavkama, oslanjajući se na određena izuzimanja od pravila o nabavkama, a zapravo uslovi za neprimenjivanje ovih pravila nisu u potpunosti zadovoljeni. Na primer, naručilac tvrdi da tvrdi da je u pitanju hitna situacija koja je van njegove kontrole, a u stvari to nije slučaj.
- Povremeno, takođe postoje slučajevi kada naručilac zaključuje ugovor sledeći postupak koji sam po sebi može da bude transparentan i konkurentan, ali da to nije postupak koji zahtevaju propisi o javnim nabavkama. Na primer, poziv za podnošenje ponuda je objavljen, ali ne onako kako propisi zahtevaju, kao što je oglašavanje na nacionalnom nivou ili na lokalnom nivou pre nego objavljivanje u *Službenom listu EU (SLEU)*.

Neprimenjivanje pravila o nabavkama koja zahtevaju propisi o javnim nabavkama je jedna od najozbiljnijih povreda pravila o javnim nabavkama. Ovo je naročito slučaj kada je, kao posledica neprimenjivanja ovih pravila o nabavkama dotični ugovor direktno dodeljen određenom izvođaču, bez davanja prilike drugim privrednim subjektima da iskažu svoje interesovanje. Ne samo što je takvo neprimenjivanje pravila protiv osnovnih načela o javnim nabavkama, već takođe može biti štetno za javne finansije. To može da dovede do toga da naručilac za radove, dobra ili usluge plaća više nego što bi platio da su primenjivani konkurentni i transparentni postupci.

Ova vrsta greške se jedino može ispraviti ako se ugovor proglasi ništavnim, ako je ugovor već bio zaključen (u skladu sa odredbama Direktive o pravnim lekovima²), i pokretanjem novog, konkurentnog postupka nabavke.

b) Nepravilan izbor postupka nabavke

Na osnovu pravila EU o javnim nabavkama definisanim Direktivom³, postoje dva osnovna postupka javnih nabavki: otvoreni postupci i restriktivni postupci. Ovi postupci se tretiraju kao „uobičajeni” postupci, što znači da se oni uvek mogu primenjivati, a izbor o tome koji postupak će se primeniti je ostavljen naručiocu.

Svi drugi postupci mogu se primenjivati samo pod određenim okolnostima, koje su strogo određene odgovarajućim direktivama o javnim nabavkama.

² Direktiva 2007/66/EZ o izmeni direktiva Saveta 89/665/EEZ i 92/13/EEZ u vezi sa poboljšanjem delotvornosti postupaka pravne zaštite koji se odnose na zaključivanje ugovora o javnim nabavkama od 11. decembra 2007, kako je izmenjena.

³ Direktiva 2014/24/EU o javnim nabavkama i stavljanju van snage Direktive 2004/18/EZ od 26. februara 2014.

Na osnovu Direktive o nabavkama u komunalnim delatnostima⁴, naručiocu mogu slobodno da biraju između otvorenih, restriktivnih i pregovaračkih postupaka, pod uslovom da je upućen poziv za podnošenje ponuda.

Videti SIGMA Informativni dokument o javnim nabavkama br. 10, *Postupci javnih nabavki*, za više informacija o okolnostima kada se različiti postupci mogu primenjivati. Naručilac koji ne poštuje relevantna pravila u vezi sa pravilnim izborom postupka dodele ugovora vrši povredu pravila o javnim nabavkama, naročito ako ugovor dodeljuje direktno bez ikakvog poziva za podnošenje ponuda tj. na nadmetanje.

Kao i u slučaju razmatranom u tački 1 a) iznad, u vezi sa neprimenjivanjem pravila o javnim nabavkama, kršenje pravila koje se odnosi na nepravilni izbor postupka nabavke može se jedino ispraviti ako se ugovor proglaši ništavnim (kada je ugovor već dodeljen) i pokrene novi, konkurentni postupak javne nabavke.

c) Pogrešna primena tj. zloupotreba pravila koja se odnose na procenu vrednosti nabavke

Primena kako EU pravila i propisa, tako i nacionalnih pravila i propisa na javne nabavke obično zavisi od vrednosti ugovora o kome je reč. Na primer, direktive EU se primenjuju samo na ugovore čija vrednost premašuje određene finansijske limite. Niz opštih načela, kao i detaljnija pravila, primenjuju se na izračunavanje procenjene vrednosti ugovora o javnim nabavkama. Povreda pravila o javnim nabavkama dešava se ukoliko naručilac:

- **potcenjuje vrednost ugovora** kako bi izbegao primenu određenih pravila; shodno tome, u kontekstu EU nabavki, ugovor se oglašava samo na nacionalnom nivou (ili se uopšte ne oglašava), čime se u značajnoj meri ograničava pristup stranih kompanija informacijama o prilici za učestvovanje na tenderu i za podnošenje ponuda;
- **veštački deli ugovor** na manje delove i primenjuje, shodno tome, postupke koji su manje transparentni i manje konkurentni; podela ugovora na manje delove se podstiče kao sredstvo povećanja šansi za učestvovanje malih i srednjih preduzeća. Podela ugovora je prihvatljiva ako se to ne radi usiljeno kako bi se izbegao uslov za primenu odgovarajućih pravila;

Studija slučaja

Naručilac je direktno dodelio ugovor za razvoj sistema novih informacionih i komunikacionih tehnologija (ICT) (koji je nazvao „probnom” ili „test” verzijom). Procenjena vrednost ugovora je bila ispod nacionalnog praga od 14 000 EUR, pa tako nije bilo oglašavanja poziva za podnošenje ponuda. Naručilac nije naglasio u tenderskoj specifikaciji niti u uslovima ugovora da se autorska prava koja se odnose na softver prenose sa uspešnog ponuđača na naručioca. Ponuđač koji je bio uspešan na tenderu, Kompanija X, je stoga zadržala autorska prava za softver. Naručilac je onda dodelio Kompaniji X niz dodatnih ugovora u vezi sa modernizacijom i razvojem softvera. Dodelio je dodatne ugovore direktno Kompaniji X bez ikakvog nadmetanja. Naručilac je tvrdio da je dozvoljeno da dodeljuje dodatne ugovore na ovaj način zato što Kompanija X ima isključiva prava (autorska prava) koja se tiču razvoja IT sistema. Na ovaj način, naručilac je otpočeo ugovor veoma skromne vrednosti, a onda poverio istom preduzeću, bez ikakvog nadmetanja i konkurencije, pružanje usluga u ukupnoj vrednosti od 18 miliona EUR.

- **ne sabira za zajedničku nabavku identične ili slične isporuke, usluge i radove** koje će dodeliti u datom period i primenjuje manje transparentne i manje konkurentne postupke, a trebalo bi da primenjuje pravila koja se primenjuju na ukupnu vrednost svih delova kombinovanih zajedno.

⁴ Direktiva 2014/25/EU o javnim nabavkama subjekata koji posluju u sektorima vodoprivrede, energetike, saobraćaja i poštanskih usluga i stavljanju van snage Direktive 2004/17/EZ od 26. februara 2014..

Odredbe o agregaciji (zajedničkoj nabavki) zahtevaju da kada postoji određeni broj sličnih ugovora, od kojih svaki može biti ispod određenog finansijskog praga, sve njih treba uzeti u obzir prilikom izračunavanja vrednosti ugovora. Odredbe o agregaciji takođe znače da kada zbirna vrednost sličnih ugovora premašuje prag, onda pravila o javnim nabavkama treba primeniti takođe i na ugovore koji, ne dostižu prag. Ako naručilac odluči da ugovor dodeli u delovima, on bi trebalo da uzme u obzir vrednost pojedinačnih delova i da primeni odredbe (postupke) koji su relevantni za vrednost ugovora posmatranog kao celine. **Povrede pravila koja se odnose na procenu vrednosti ugovora ili veštačke podele ugovora predstavljaju značajne povrede, naročito ukoliko za posledicu imaju primenu netransparentnih i nekonkurentnih postupaka (kao kod direktne dodele ugovora).**

Studija slučaja

Naručilac je dodelio četiri ugovora za slične radove na izgradnji kanalizacionog sistema. Vrednosti dotičnih pojedinačnih ugovora bile su: (1) 1 625 649 EUR, (2) 951 368 EUR, (3) 1 360 502 EUR, i (4) 1 49 807 EUR. Ukupna vrednost svih partija iznosila je 5 428 326 EUR. U skladu sa pravilima i propisima EU, sve partije bi trebalo oglasiti u *SLEU*, čak i kada su dodeljene u odvojenim postupcima (kao što je ovde bio slučaj), budući da je ukupna vrednost javne nabavke bila iznad praga EU od 5 225 000 EUR. Međutim, naručilac je primenio pravila javnih nabavki kao da je svaka partija bila predmet potpuno različite nabavke i izostavio objavljivanje poziva za podnošenje ponuda u *SLEU*, čime je prekršio gorepomenuta pravila o agregaciji nabavke.

Kao i u slučaju direktne dodele ugovora, prekršaj koji se odnosi na usiljenu tj. veštačku podelu ugovora umesto primenjivanja transparentnog i konkurentnog postupka jedino se može ispraviti poništenjem postupka nabavke ako ugovor još uvek nije potpisan, ili, ukoliko je već zaključen, proglašavanjem ugovora ništavnim.

Videti SIGMA Informativni dokument br. 5, *Finansijski pragovi EU*, za više informacija o pravilima koja se tiču izračunavanja vrednosti ugovora.

d) *Netačan opis predmeta nabavke*

Transparentna i konkurentna pravila o javnim nabavkama bila bi beskorisna ako bi bilo moguće definisati predmet javne nabavke na takav način da samo određeni dobavljač bude u mogućnosti da obezbedi tražena dobra ili usluge. Predmet nabavke treba opisati u pogledu tehničkih specifikacija, čime se omogućava jednak pristup ponuđačima i sprečava stvaranje neopravdanih prepreka za otvaranje javne nabavke za konkurenciju i nadmetanje. Predmet ugovora o nabavci treba da bude opisan jasno i uz pomoć dovoljno precizne i sveobuhvatne formulacije, uzimajući u obzir sve zahteve i okolnosti koji bi mogli da imaju uticaj na pripremu ponuda i konkursa.

Naručilac krši zakon ako opisuje predmet nabavke na način koji bi nepravedno ograničio konkurenciju; naročito krši zakon ukoliko opisuje predmet nabavke upućujući na robne marke (žigove), patente ili poreklo, osim ukoliko je upućivanje na njih opravdano prirodom predmeta ugovora ili ako naručilac ne može drugačije da opiše predmet sa dovoljno preciznosti i pod uslovom da je takvo pominjanje praćeno rečima; „ili ekvivalentno”.

Greške koje se odnose na pristrasne, po nečijoj meri date specifikacije je među najtežim za otkrivanje. Međutim, **privredni subjekti često skreću pažnju na ove greške relevantnim institucijama žaleći se na mere koje ih lišavaju prilike da ponude svoje radove, dobra ili usluge. Da bi se dokazalo naručiocu da su pravila prekršena, možda će biti neophodno pozvati nezavisne, eksterne stručnjake u određenom polju da daju svoje mišljenje.**

e) *Uslovi za učestvovanje koji nisu u skladu sa načelima jednakog tretmana, proporcionalnosti i istinske konkurencije*

Svrha uslova selekcije (kvalifikacije) je u tome da se identifikuju oni privredni subjekti koji su sposobni da izvrše i ispunе ugovor koji se dodeljuje. Naručilac treba da utvrdi zahteve koji su jednaki za sve privredne subjekte. Prilikom postavljanja uslova za učestvovanje, naručilac može da fiksno odredi minimalne nivoe kapaciteta koje privredni subjekti moraju da zadovolje, gde je to potrebno, uključujući i kapacitete trećih strana. Ovi uslovi treba da budu u vezi sa predmetom nabavke i srazmerni njemu. Proces izbora treba da bude ograničen na procenu da li postoje osnove za isključenje (obavezno ili opcionalno) kao i na procenu podobnosti privrednog subjekta da izvrši usluge, njegovo finansijsko i ekonomsko stanje, kao i tehnički i/ili profesionalni kapacitet.

Sud pravde Evropske unije (SPEU) je u svojoj sudskoj praksi ustanovio da su sledeći kvalifikacioni kriterijumi nezakoniti:

- prednost data privrednim subjektima koji svoju glavnu delatnost obavljaju u regionu u kojem treba obaviti radove koji su predmet nabavke;
- učestvovanje u postupku nabavke ograničeno na ponuđače sa većinom kapitala koji je u javnom vlasništvu;
- zahtev za dokazom da je projektant član udruženja arhitekata u zemlji naručioca;
- isključenje ponuđača iz postupka samo na osnovu razloga što dobijaju javnu subvenciju;
- uslov da ponuđač mora da ima, u vreme podnošenja ponude, kancelariju otvorenu za javnost u glavnom gradu pokrajine u kojoj treba da bude obezbeđena usluga.

Sledeće greške mogu se dogoditi u vezi sa primenom kriterijuma za izbor:

- diskriminatorni kriterijumi u vezi sa kvalifikacionim kriterijumima ili kriterijumima koji narušavaju konkurenciju;

Studija slučaja

U postupku javne nabavke u vezi sa uslugama nadzora koji se odnosi na izgradnju kanalizacione mreže, naručilac je tražio dokaz od privrednih subjekata da poseduju stečeno iskustvo u pružanju sličnih usluga nakon postupka nabavke i da se finansiraju iz fondova spoljne pomoći (kao što su EU fondovi, Norveški finansijski mehanizam ili Svetska banka). Utvrđeno je da je ovaj zahtev bio diskriminatoran i da je narušavao konkurenciju.

- zahtevi koji se ne odnose na radove, dobra ili usluge koji čine predmet nabavke i/ili zahtevi koji su nesrazmerni i dostižni samo za ograničeni broj privrednih subjekata;

Studije slučaja

1) Naručilac je dodelio ugovor za nadzor izgradnje kanalizacionog sistema. Vrednost usluga je procenjena na skromnih 60 000 EUR, a rizici za izvršenje ugovora bili su niski. Naručilac je zahtevao, između ostalih uslova, da privredni subjekti zainteresovani za pružanje ovih usluga moraju da imaju polis osiguranja u iznosu od 2.5 miliona EUR. Zaključak inspektora koji su vršili reviziju postupka bio je da je naručilac postavio nesrazmerno visok zahtev.

2) U drugom postupku, koji se odnosio na renoviranje železničke stanice, od privrednih subjekata se tražilo da dokažu iskustvo u različitim vrstama radova (izgradnja parkirališta, elektroenergetskih mreža, železničkih pruga itd.) koje su **stekli tokom sprovođenja jedinstvenog projekta**. Privrednim subjektima nije bilo dozvoljeno da dokažu svoje tehničke kapacitete prikazujući iskustvo koje je stečeno na zasebnim projektima. Ovde su inspektori takođe ustanovili da je zahtev koji se odnosio na način dokazivanja tehničkog kapaciteta bio u suprotnosti sa propisima o javnim nabavkama.

- **zahtevanje od privrednih subjekata dokumentacije koja je irelevantna za postupak ili neprihvatanje Evropskog jedinstvenog dokumenta o nabavci (ESPD):** u skladu sa gorepomenutim pravilima, naručilac čini grešku ako traži dokumentaciju koja nije potrebna u cilju dokazivanja da je privredni subjekt pouzdan i sposoban da izvrši dotični ugovor, kao što je dokumentacija koja nije u vezi sa zahtevima ili uslovima koje je postavio naručilac. On takođe može da počini grešku ukoliko ne prihvati ESPD kao dokaz. Videti SIGMA Informativni dokument o javnim nabavkama br. 7, *Odabir dobavljača*, za više informacija o ESPD.
- povrede koje se odnose na opis predmeta javne nabavke: takve povrede se mogu otkloniti ako ih privredni subjekti primete i ospore dovoljno rano u postupku nabavke. Da bi se ispravila ova povreda pravila, dovoljno bi bilo izbrisati ili izmeniti sve diskriminatorne kriterijume ili zahteve koji nisu povezani sa predmetom nabavke u tenderskoj dokumentaciji. Pored toga, naručilac će verovatno morati da izmeni i poziv za podnošenje ponuda ukoliko je dotična izmena uključena u poziv za podnošenje ponuda.

f) Nepravilna primena kriterijuma za ocenu ponuda (za dodelu)

Kriterijumi za dodelu čine osnovu prema kojoj naručilac bira najbolju ponudu i sledstveno tome dodeljuje ugovor. Kriterijume za dodelu naručilac mora unapred da utvrdi i oni ne smeju da ugrožavaju fer konkurenciju i nadmetanje. Pravilna primena kriterijuma za dodelu ugovora je od ključnog značaja za proces dodeljivanja ugovora o javnim nabavkama – ako se oni ne primenjuju na pravilan način, tenderski proces, ocena ponuda i odluka o dodeli ugovora mogu da budu pogrešni. To bi moglo da znači da će tenderski postupak morati da bude otkazan i ponovo otpočet budući da najbolja ponuda nije izabrana.

Pri određivanju kriterijuma za dodelu, naručilac pre svega treba da poštuje osnovno načelo nediskriminacije (posebno na nacionalnoj osnovi). Drugo, kriterijumi za dodelu ne mogu da nanose štetu poštenom nadmetanju. Treće, u skladu sa načelom transparentnosti, svi kriterijumi za dodelu (i potkriterijumi ukoliko naručilac odluči da razloži kriterijume za ocenu na više različitih sastavnih elemenata) treba da budu unapred objavljeni potencijalnim ponuđačima u ugovornoj dokumentaciji ili u oglasu tj. pozivu za podnošenje ponuda. Četvrto, kriterijumi za dodelu treba da budu formulisani na takav način da omogućavaju svim, u razumnoj meri, dobro obaveštenim i uobičajeno vrednim ponuđačima, da ih tumače na isti način. Konačno, naručilac mora da tumači kriterijume za dodelu na isti način sve vreme trajanja postupka.

Kao i u slučaju o kriterijumima za odabir opisanim gore, SPEU je u svojoj sudskoj praksi otkrio neke kriterijume za dodelu za koje ispostavilo da su nezakoniti:

- uzimanje u obzir spiska glavnih isporuka koje je taj dobavljač izvršio u prošlosti (ovaj kriterijum se može primeniti samo kao kriterijum za kvalifikaciju s obzirom da se odnosi na kapacitet, tj. na iskustvo privrednog subjekta);
- zahtev da proizvod koji je predmet tendera bude dostupan za inspekciju naručiocu u radijusu od određenog broja kilometara;
- kriterijum koji nije praćen zahtevima koji obezbeđuju delotvornu proveru tačnosti informacija navedenih u ponudi;
- kriterijum koji nagrađuje dodatnim poenima postojanje, *u vreme kada je ponuda dostavljena*, postrojenja koje se nalazi u rasponu od 1 000 km glavnog grada provincije ili kancelarija otvorenih za javnost u određenim drugim gradovima.

Naručilac može da počini grešku u primeni kriterijuma za dodelu ako:

- primenjuje kriterijume koji su u suprotnosti sa propisima o javnim nabavkama, naročito sa načelima transparentnosti i jednakog tretmana, kao što je omogućavanje preferencije cena za kompanije koje se nalaze u istom području gde i naručilac;
- primenjuje kriterijume koji nisu dozvoljeni u postupku određene nabavke– na primer, u konkurentnom dijalogu naručilac primenjuje kriterijum cene kada bi, u takvom slučaju, u skladu sa relevantnim pravilom, trebalo primeniti najbolji odnos cena-kvalitet;
- primenjuje kriterijume koji pojačavaju nesigurnost po pitanju toga kako će ponuđači biti ocenjivani.

Studija slučaja

U postupku javne nabavke za dodelu ugovora po sistemu „ključ u ruke” za nacrt, isporuku i izgradnju vetroparka, naručilac je postavio kao jedan od kriterijuma ocenu „uslova ponuđenih pod garancijom” na osnovu „stručnog mišljenja”.

Povrede koje se odnose na primenu kriterijuma za dodelu mogu se ispraviti uklanjanjem ili izmenom kriterijuma koji nisu u skladu sa odgovarajućim propisima. Ako su ti kriterijumi objavljeni u pozivu za podnošenje ponuda, biće neophodno da se objavi ispravka poziva, a zatim u adekvatnoj meri da se produži rok za prijem ponuda.

Videti SIGMA Informativni dokument o javnim nabavkama br. 8, *Utvrđivanje kriterijuma za dodelu ugovora*, za više informacija na ovu temu.

2. Greške počinjene u sprovođenju postupka

a) *Nepoštovanje rokova predviđenih pravilima i propisima o javnim nabavkama*

Svrha propisa koje regulišu minimalne rokove za prijem ponuda je u tome da omogućiti privrednim subjektima, naročito stranim subjektima, da pripreme i dostave ponude koje zadovoljavaju zahteve naručioca.

U toku postupka nabavke može doći do sledećih nepravilnosti:

- Isuviše kratki rokovi za prijem ponuda ili zahteva za učestvovanjem, naročito ako su kraći od minimalnih rokova koje zahtevaju propisi o javnim nabavkama;
- Prijem u postupak i ocena ponuda primljenih nakon isteka roka: takve ponude treba vratiti neotvorene dotičnim ponuđačima, osim ukoliko zakasnela dostava ponude nije posledica greške naručioca (na primer, pogrešno naznačenje mesta za prijem ponuda, ili nefunkcionisanje ICT sistema, koji su učinili nemogućim podnošenje elektronskih ponuda na vreme). U principu, prijem u postupak ponuda koje su primljene nakon isteka roka je isto što i povreda načela o jednakom tretmanu;
- Povrede koje se odnose na primenu propisa u vezi sa vremenskim rokovima: takve povrede se mogu otkloniti u procesu javne nabavke; adekvatno (u skladu sa zakonom) produženje vremenskih rokova i obaveštavanje o tome svih privrednih subjekata kojih se to tiče obično bi bilo dovoljno.

b) *Nepravilna ocena kvalifikacija privrednih subjekata, koja ima za posledicu njihovu diskvalifikaciju*

Kada naručilac ocenjuje podnete ponude ili zahteve za učestvovanjem tj. prijave, trebalo bi da proveriti da li bi ponuđači ili kandidati trebalo da budu isključeni, a onda da nastavi da proverava da li oni ispunjavaju kriterijume u vezi sa kvalifikacijom (izborom). Tako dolazi do nepravilnosti kada naručilac greškom diskvalifikuje privredni subjekt koji zapravo ispunjava sve uslove ili, suprotno, kada naručilac prima u postupak privredni subjekt koji bi trebalo da bude isključen ili koga ne bi trebalo pozivati da podnosi ponudu. Ovo pitanje je u tesnoj vezi sa pravilnim

tumačenjem dokumentacije koju podnose učesnici (ta dokumentacija ili izjave mogu da nedostaju, da budu nepotpune ili nejasne). Ako je u nedoumici, naručilac treba da zatraži pojašnjenja od dotičnog ponuđača (kandidata), ali uz dužno poštovanje načela o jednakom tretmanu (svi učesnici u istoj situaciji treba da budu tretirani na isti način).

c) *Nepravilna ocena ponuda, koja za posledicu ima odbijanje prihvatljive ponude ili neodbijanje neprihvatljive ponude*

Ponude treba ocenjivati u skladu sa zahtevima određenim u tehničkim specifikacijama koje su date u pozivu za podnošenje ponuda ili u tenderskoj dokumentaciji. Ponude koje su suštinski neodgovarajuće treba odbiti. Ukoliko naručilac dozvoli ponuđačima da isprave takve ponude, to bi bilo u suprotnosti sa načelom jednakog tretmana. Sa druge strane, ponude koje nisu u skladu sa zahtevima naručioca koji nisu osnovni zahtevi, ne treba odmah odbijati.

Povrede koje se odnose na ocenu ponuda mogu da se otklone ponavljanjem postupka ocenjivanja, a zatim izborom najbolje ponude.

d) *Izmena kriterijuma za dodelu tokom postupka nabavke*

Kriterijumi objavljeni u pozivu za podnošenje ponuda (tenderskom dosijeu) uopšte bi trebalo da budu kriterijumi koji se primenjuju. Tokom tenderskog postupka, naručilac će možda ipak morati da uzme u obzir nove okolnosti koje imaju uticaj na najavljene kriterijume za dodelu, ili će možda morati da ispravi propust ili grešku. Izmene u kriterijumima za dodelu mogu se podeliti na materijalne i nematerijalne izmene. Izmjena je materijalna kada je izvesno da će imati posledice po identitet privrednih subjekata koji bi učestvovali u tenderskom postupku. Uopšteno govoreći, kada dolazi do izmene koja je materijalna, neophodno je vratiti se u fazu kada je izmena načinjena. Na primer, izmena koja se odnosi na primenu kriterijuma ekonomski najpovoljnije ponude pre nego kriterijuma najniže cene je materijalna budući da se ona tiče elemenata koji čine osnovu prema kojoj će privredni subjekti odlučivati da li će učestvovati u postupku javne nabavke ili ne. Štaviše, izmena se odnosi na element koji bi trebalo da bude objavljen u pozivu za podnošenje ponuda. S druge strane, nematerijalna izmena je u principu dozvoljena. U ovom slučaju, ispravka poziva za podnošenje ponuda i/ili konkursne dokumentacije, za kojom bi trebalo da usledi odgovarajuće i pravovremeno najavljeno produženje roka za podnošenje ponuda, uopšteno govoreći bi bilo dovoljno. Utvrđivanje da li je promena materijalna ili nije mora uzeti u obzir specifične okolnosti svakog slučaja. Objavljeni kriterijumi za dodelu (uključujući relativnu težinu različitih kriterijuma, primenu bilo kakvih potkriterijuma i njihove relativne težine, kao i detaljniju metodologiju ocenjivanja) ni pod kojim okolnostima se ne smeju menjati niti ukidati tokom postupka ocene ponuda. U toj fazi, svi kriterijumi (i svi potkriterijumi) moraju se primenjivati onako kako stoje.

Ako naručilac želi da izmeni kriterijume za dodelu na takav način da bi izmena dovela do materijalne izmene – onako kako je definisana iznad, takva izmena obično zahteva oglašavanje drugog poziva za podnošenje ponuda i adekvatno produženje roka za podnošenje ponuda. S druge strane, ukoliko naručilac izmeni kriterijume za dodelu nakon što je vremenski rok za podnošenje ponuda istekao, takav prekršaj bi se jedino mogao ispraviti poništavanjem celokupnog postupka i njegovim ponovnim oglašavanjem.

e) *Poništavanje postupka bez valjanog razloga*

Postupci javnih nabavki, naročito oni koji se pokreću javnim pozivom za učestvovanje u nabavci, ne bi trebalo da budu poništavani bez valjanog razloga. Razlog za ovo pravilo je u tome što zainteresovani privredni subjekti koji se odazivaju na priliku za podnošenje ponuda i učestvuju u postupku nabavke, ulažu vreme i resurse u pripremu svojih ponuda, što se ne može smatrati zanemarljivim. Pravila i propisi o javnim nabavkama obično dozvoljavaju poništenje postupka usled važnih, nepredviđenih razloga, naročito ako dodela ugovora, zbog neočekivane promene okolnosti, više nije u javnom interesu. Potreba za poništenjem ugovora takođe može biti posledica nezakonitih radnji ponuđača, na primer ako se ispostavi da su se u

tajnosti dogovarali. Takođe može biti slučaj da je poništenje postupka neophodno kako bi se ispravio postupak koji je sadržao greške u tolikoj meri da se nepravilnosti koje je počinio naručilac ne mogu otkloniti na drugi način. Na primer, ako poziv za podnošenje ponuda nije objavljen, suprotno propisima o javnim nabavkama, a naručilac postao svestan te povrede pravila, bilo bi bolje da se taj postupak obustavi nego da se nastavi dalje sa zaključivanjem ugovora, koji bi kasnije mogao da bude proglašen nevažećim od strane suda ili drugog nezavisnog tela pravne zaštite.

Odluka naručioca da poništi tenderski postupak mora da bude u potpunosti opravdana, naročito kada do poništenja dolazi usled promene okolnosti u kojima je tenderski postupak oglašen ili iz drugih nepredvidljivih razloga.

Neosnovano poništenje (obustavljanje) postupka za dodelu ugovora može se ispraviti samo poništenjem odluke o obustavljanju postupka dodele određenog ugovora.

f) Druge greške koje se dešavaju tokom postupka

- **Nepravilna primena pravila komunikacije** – na primer, naručilac ne obaveštava sve učesnike o određenim odlukama koje donosi u toku postupka.
- **Neobjavlivanje** dodatka pozivu za podnošenje ponuda u situaciji kada je bilo izmena u postupku koja se odnosi na elemente koji su objavljeni u pozivu za podnošenje ponuda - na primer, naručilac produžava vremenski rok za prijem prijave ili ponuda, ali ne objavljuje obaveštenje u vezi sa tom promenom.
- Učestvovanje, na strani naručioca, osobe koja je u poziciji **sukoba interesa** - na primer, osoba je povezana sa privrednim subjektom koji učestvuje u postupku nabavke ili je bila zaposlena kod njega. U skladu sa načelom nepristrasnosti, onog trenutka kada se otvore prijave tj. zahtevi za učešćem ili ponude, svi članovi tenderske komisije treba da se izjasne o svakom potencijalnom sukobu interesa; oni bi trebalo da budu izuzeti iz daljeg rada tenderske komisije i ne treba da imaju pravo glasa u izboru najpovoljnije ponude. Ova povreda je pravila je značajna budući da može da ima uticaja na rezultate postupka nabavke. Član 24 Direktive sadrži specifične odredbe koje traže od naručilaca da preduzmu mere kako bi delotvorno sprečili, ustanovili i ispravili sukob interesa u sprovođenju postupaka javnih nabavki.

Kako bi odlučili da li da u celosti otkazu postupak nabavke ili da isprave gorepomenute povrede pravila, određeni slučaj treba da se analizira i da se proceni uticaj greške na rezultate postupka.

3. Greške načinjene nakon izbora najbolje ponude ili zaključenja ugovora o javnoj nabavci

Propisi o javnim nabavkama, uključujući direktive EU, nameću neke uslove koje bi naručilac trebalo da ispuni čak i nakon što je postupak dodele ugovora završen. Neke od nepravilnosti nabrojanih u nastavku, uopšteno govoreći, mogu se okarakterisati kao značajne tj. bitne nepravilnosti, dok druge, u zavisnosti od specifičnih okolnosti, mogu ili ne mogu da budu okarakterisane kao bitne.

a) Nepoštovanje perioda mirovanja

Od naručilaca se traži da sačekaju određeni broj dana između odluke o dodeli i zaključivanja ugovora sa uspešnim ponuđačem. Ovaj „period mirovanja” omogućava ponuđačima čije ponude nisu izabrane da mogu da ospore odluku naručioca i tako spreče dodelu ugovora na osnovu pogrešne odluke. Naručilac koji ne poštuje period mirovanja (tj. koji zaključuje ugovor pre isteka ovog perioda) krši propise i pravila o javnim nabavkama. Na osnovu propisa EU, ova povreda pravila se tretira kao značajna i treba da ima za posledicu proglašenje ugovora ništavnim, pod uslovom da je taj prekršaj lišio ponuđača koji je podneo zahtev za zaštitu prava

mogućnosti da pribegne predugovornim pravnim lekovima i pod uslovom da je počinjen u kombinaciji sa povredom proceduralnih propisa u javnom sektoru. Drugim rečima, kršenje pravila o periodu mirovanja nije dovoljno da izazove proglašenje ugovora nevažećim. **Ugovor se proglašava nevažećim samo ako je kršenje pravila o periodu mirovanja povezano sa kršenjem drugih pravila o javnim nabavkama (na primer, izbor neodgovarajuće ponude ili ponude koja nije bila najbolja), a nezadovoljni ponuđač (ponuđač čija ponuda nije odabrana, suprotno zakonskim propisima) nema mogućnost da ospori odluku naručioca i samim tim nema priliku da dobije ugovor.**

Ukoliko je ugovor zaključen pre isteka perioda mirovanja, ova greška naručioca se jedino može ispraviti ako se ugovor proglasi ništavnim. Da li je neophodno da se ugovor poništi zavisi, ipak, od toga da li povreda pravila ispunjava gorespomenuti uslov.

b) Neobaveštavanje učesnika u postupku o njegovim rezultatima

Kada se donese odluka u vezi sa izborom ponude koja je pobednik tendera, naručilac je dužan da obavesti sve dotične privredne subjekte o rezultatima postupka. Ova obaveza ima za cilj da omogući učesnicima u postupku priliku da ospore odluku naručioca ukoliko smatraju da je ona pogrešna. Prema Direktivi o pravnim lekovima, naručilac je obavezan da saopšti odluku o dodeli svakom ponuđaču i kandidatu koga se to tiče, dajući im rezime relevantnih razloga za izbor jedne ponude iznad drugih i precizno obaveštenje u vezi sa važećim periodom mirovanja. Propust da se saopšte rezultati postupka je ozbiljna povreda pravila o javnim nabavkama budući da ona čini iluzornom mogućnost žalbe na odluku naručioca, naročito ako je ova neregularnost povezana sa nepoštovanjem pravila o periodu mirovanja. Međutim, da li ova nepravilnost ima uticaja na rezultate postupka zavisi od specifičnih okolnosti određenog slučaja.

Ova vrsta propusta se može ispraviti izvršenjem potrebne radnje (tj. obaveštavanjem učesnika o rezultatima postupka). Zapravo je u interesu naručioca da obavesti učesnike o rezultatima postupka, budući da se vremenski rok za podnošenje zahteva za zaštitu prava (žalbi) računa od trenutka kada je ovo obaveštenje poslato privrednim subjektima koji su učestvovali ili od trenutka kada su ga oni primili (u zavisnosti od važećih propisa).

c) Neobjavljivanje obaveštenja o dodeli ugovora

Propisi EU zahtevaju od naručioca da saopšti odluku o dodeli (zaključenju) ugovora o javnim nabavkama objavljivanjem obaveštenja o tome u *SLEU*. Ovaj zahtev je takođe propisan i u nacionalnim propisima o javnim nabavkama. Obaveštavanje bi obično trebalo da usledi odmah i ne kasnije od određenog broja dana nakon zaključivanja ugovora. S obzirom da ovo obaveštenje nije deo postupka nabavke (koji se okončava odlukom o dodeli ugovora određenom ponuđaču), naručioci često ignorišu ovaj zahtev. Međutim, to je element koji povećava transparentnost i njegova važnost se ne može poricati, iako njegov uticaj na funkcionisanje sistema nabavke nije isti kao, na primer, propust da se objavi poziv za podnošenje ponuda.

Ovakva vrsta greške se lako može ispraviti objavljivanjem potrebnog obaveštenja. U interesu je naručioca da se takvo obaveštenje objavi s obzirom da (kraći) period za podnošenje zahteva za zaštitu prava otpočinje objavljivanjem ovog obaveštenja.

d) Objavljivanje nepotpunih informacija u obaveštenju o dodeli ugovora ili objavljivanje nakon propisanog vremenskog roka

Naručilac takođe može da poćini grešku kada objavljuje obaveštenje o dodeli ugovora, na takav način da saopštavanje informacije kasni (obaveštenje je objavljeno, ali kasnije nego što je to zakonom propisano) ili ono ne sadrži sve potrebne informacije. U oba slućajua, ovakva greška može da dovede do povrede pravila o transparentnosti jer sprećava privredne subjekte, javne institucije – uključujući i revizorska tela ili tela za monitoring – kao i javnost, da vrše monitoring. Naručilac može propustiti da pruži podatke o identitetu odabranog privrednog

subjekta o razlozima za odabir te ponude, o broju podnetih i odbijenih ponuda ili o ceni koju je nudila ponuda koja je dobila na konkursu. Iako ovo jeste povreda pravila i propisa o javnim nabavkama, ona obično ne utiče na rezultate zaključenog postupka javne nabavke, naročito ako je postupak bio transparentan i konkurentan, a kao takva, povreda je onda više formalna nego suštinska tj. značajna. Izvesno je da bi rezultati postupka bili isti i da je naručilac u potpunosti ispoštovao zahteve o objavljivanju. Ovo nije slučaj kada objavljivanje obaveštenja o dodeli ugovora sledi nakon postupka koji nije transparentan niti konkurentan, kao što je slučaj sa pregovaračkim postupkom bez prethodnog objavljivanja poziva za podnošenje ponuda. Ova vrsta obaveštenja treba da sadrži informacije o razlozima za prijavljivanje za taj postupak (pravni osnov koji opravdava nedostatak konkurencije). Propust da se obezbedi ova informacija ne znači nužno da je zakon prekršen, ali bi trebalo da privuče pažnju nadležnih tela u vezi sa pravilnom primenom izuzimanja od opštih načela.

e) Zaključivanje ugovora koji nije u skladu sa uslovima datim u ponudi koja je pobednik tendera

Naručilac treba da zaključi ugovor sa ponuđačem koji je pobednik konkursa u skladu sa uslovima ponude tog ponuđača. Drugim rečima, uslovi zaključenog ugovora treba da odražavaju obaveze navedene u ponudi koja je izabrana kao najbolja ponuda. Naručilac bi povredio načelo jednakog tretmana ukoliko bi dozvolio da ponuđač koji je pobednik tendera bude plaćen više ili da izvršava ugovor po uslovima koji su povoljniji za ponuđača. S druge strane, izmena ugovora u poređenju sa ponudom je dozvoljena samo u izuzetnim, strogo opravdanim, slučajevima, ukoliko je ona posledica okolnosti koje nisu mogle da budu predviđene kada je najbolja ponuda birana ili u drugim precizno ograničenim okolnostima. Međutim, ove promene ne bi trebalo da utiču na obaveze privrednog subjekta koje su uključene u ponudu i koje su ocenjene u postupku nabavke.

f) Izmjena ugovora tokom njegovog izvršenja, suprotno pravilima koja dozvoljavaju takvu izmenu

Kada se zaključi ugovor sa ponuđačem koji je pobednik na tenderu, trebalo bi da bude izvršen onako kako glasi i ne može se menjati osim u veoma izuzetnim slučajevima, na primer ako je potreba za izmenom posledica nepredviđenih događaja. Uopšteno govoreći, **bitna izmena ugovora je zabranjena**. Podrazumeva se da se ovo opšte pravilo primenjuje na promene koje čine ugovor suštinski drugačijim od onoga koji je prvobitno zaključen. Na primer, takve izmene bi:

- izmenile ekonomsku ravnotežu ugovora u korist izvođača;
- uključile dobra, usluge ili radove koji nisu bili deo prvobitnog postupka nabavke;
- imale za posledicu, ukoliko je već sproveden prvobitni postupak nabavke, izbor drugog privrednog subjekta ili dodelu ugovora drugom ponuđaču.

Bitne izmene ugovora su zabranjene osim ukoliko se ne implementiraju putem novog (transparentnog i konkurentnog) postupka nabavke, sa novim pozivom za podnošenje ponuda.

S druge strane, izmene u ugovoru se ne smatraju bitnim ako:

- se one tiču onih elemenata ugovora koji ne menjaju sveukupnu prirodu ugovora;
- su bile naznačene u dokumentaciji o nabavci u vezi sa prvobitnim postupkom nabavke u vidu jasnih, preciznih i nedvosmislenih klauzula o zaštiti prava ili opcijama; takve klauzule ili opcije bi trebalo da odrede opseg i prirodu potencijalnih izmena kao i uslove pod kojima se takve izmene mogu vršiti.

Bitne izmene ugovora koje se implementiraju bez obzira na gorepomenuta ograničenja čine ozbiljne nepravilnosti u postupku javne nabavke.

Bitna izmena ugovora, u suprotnosti sa relevantnim propisima, može se ispraviti isključivo proglašavanjem ugovora ništavnim.

g) Dodela dodatnih usluga ili radova bez primenjivanja konkurentnih i transparentnih postupaka

EU zakonodavstvo i nacionalni propisi koji implementiraju EU propise omogućavaju, pod određenim uslovima, dodelu ugovora bez prethodnog objavljivanja poziva za podnošenje ponuda. Takvi slučajevi uključuju dodeljivanje dodatnih radova ili usluga privrednom subjektu koji je bio ugovorna strana u prvobitnom ugovoru ili dodelu ugovora koji se sastoji od novih radova ili usluga koji su ponavljanje usluga ili radova koje su bile obuhvaćene prvobitnim postupkom nabavke. Kao izuzetak od opštih načela transparentnosti i konkurencije, ova opcija se može primenjivati samo pod strogo definisanim uslovima (koji se odnose, na primer, na vrednost dodatnih ili novih radova ili usluga ili na vremenski period tokom koga se ove opcije mogu primenjivati). Ako naručilac dodeljuje takve usluge ili radove kada ovi uslovi nisu ispunjeni, radi se o kršenju pravila javnih nabavki.

Zaključivanje ugovora koji se odnose na dodatne usluge ili radove na način koji je u suprotnosti sa relevantnim propisima dovodi do nezakonite dodele ugovora. Takva vrsta ugovora (ili ugovorâ) bi trebalo da bude proglašena nevažećom, kao što je razmatrano u tačkama 1 a) i 1 b) u tekstu iznad.

Dodatne informacije

SIGMA publikacije

Informativni dokumenti o javnim nabavkama

<http://www.sigmaweb.org/publications/key-public-procurement-publications.htm>

SIGMA (2016), *Understanding the EU Financial Thresholds [Finansijski pragovi EU]*, Brief 5, OECD Publishing, Paris

SIGMA (2016), *Selecting Economic Operators [Odabir dobavljača]*, Brief 7, OECD Publishing, Paris

SIGMA (2016), *Setting the Award Criteria [Utvrdjivanje kriterijuma za dodelu]*, Brief 8, OECD Publishing, Paris

SIGMA (2016), *Public Procurement Procedures [Postupci javnih nabavki]*, Brief 10, OECD Publishing, Paris